

Preobrati v medgeneracijski transmisiji jezika in identitete: študija primera učenja jezika matere kot drugega jezika¹

Maja Mezgec²

Povzetek

Študija obravnava medgeneracijski prenos jezika in tudi identitete. Medgeneracijsko transmisijo jezika avtorica preučuje s pomočjo biografske metode. Izbran je primer odrasle osebe, ki se uči jezika svojih prednikov in zrcali primere, v katerih zaradi asimilacijske dinamike ni prišlo do medgeneracijske transmisije jezika, posameznik pa se nato zavestno odloči za učenje družinsko neposredovanega oz. zatajenega jezika. Primer pooseblja značilen scenarij medgeneracijske kulturne in identitetne transmisije v večetničnih družinah na Tržaškem v povojnem obdobju. Namen prispevka je preučiti okoliščine, ki so odraslega privedle do tega, da se uči jezika svojih prednikov. Na osnovi zgodbe posameznika avtorica preučuje interakcijo med kulturami in jeziki, ob tem pa tudi spremembe v odnosih med etnijami na mikro- in makroravni, in sicer v družini in širši družbi. Na izbranem primeru je razvidno, kako politične spremembe in spremembe v mednarodnem scenariju vplivajo na medetnične odnose ter posledično tudi na odnos do jezika. Primer odrasle osebe, ki je doživela proces asimilacije in jezikovne inverzije, izpostavlja dejavnike, ki so vplivali na odločitev posameznika, da se uči slovenščine v odraslosti ter širšega načrta preobrazbe družine in kulture. Ugotovljeno je bilo, da se spremembe v medetničnih odnosih, ki se odvijajo v širšem prostoru (na makroravni), odražajo na mikroravni in vplivajo na spremembe v družinski sferi oziroma se obe ravni prepletata.

Ključne besede: medgeneracijska transmisija jezika, medgeneracijski prenos jezika, učenje materinščine kot J2

Changes in Intergenerational Language and Identity Transmission: The Case of Learning the Mother Tongue as a Second Language - Abstract

The paper addresses intergenerational language transmission and indirectly deals with identity transmission as well. The intergenerational transmission of language is analysed using biographical methodology. The selected case study presents a typical example of an adult learning the language of their mother and mirrors cases where intergenerational language transmission has been interrupted by assimilation. The person later decides to learn the language that had been lost. The case mirrors the typical scenario of cultural and identity transmission in an

1 Zaradi prevelike podobnosti terminov »materin jezik« in »materni jezik« ter zaradi želje po večji jasnosti smo v naslovu uporabili rodilniško zvezo. Materin jezik označuje jezik matere, prvi jezik (J1) ali materni jezik označuje prvi jezik, ki ga posameznik usvoji v zgodnjem otroštvu.

2 Doc. dr. Maja Mezgec, Pedagoška fakulteta Univerze na Primorskem in Slovenski raziskovalni inštitut Trst

ethnically mixed family in Trieste, Italy (where a Slovene minority lives) in the period following the Second World War. The aim of the paper is to understand the circumstances that make an adult choose to learn the language of their ancestors. The focus is on the biographical story and starting from there, on analysing the interaction between cultures and languages, and the changes in interethnic relations at the micro and macro level, i.e. in the family and in society. The selected case where the assimilation process was inverted highlights the variables that influence the choice to learn Slovene in adulthood and the family's broader plan of de-assimilation by reclaiming the language and learning it in time for future generations. We can notice how changes in interethnic relations that are going on in the environment (at the macro level) shape the micro level, how the two levels interact and redefine family patterns.

Keywords: intergenerational language transmission, learning mother tongue as L2

V prispevku opisujemo primer odrasle osebe, ki je doživela proces asimilacije, ker želimo razumeti, kaj vpliva na odločitev, da se oseba v odraslosti uči jezika svojih prednikov. Zanimalo nas je, ali gre za osebno odločitev ali za širši načrt družinske jezikovne in kulturne preobrazbe oz. deasimilacije.

Slovenska narodna skupnost v Italiji: opis konteksta in sprememb v medetničnih odnosih

Slovinci v Italiji so zgodovinsko naseljeni v deželi Furlaniji - Julijski krajini, ki se nahaja vzdolž meje s Slovenijo. Slovenska narodna skupnost v Italiji je nastala kot posledica zgodovinskih procesov spreminjanja meddržavnih meja, je torej del slovenskega naroda v sosednji italijanski državi. V prvi polovici 20. stoletja so se odnosi med slovensko narodno skupnostjo in italijanskim večinskim prebivalstvom močno zaostrovali, k čemur je bistveno prispeval nastop fašizma in njegova politika zatiranja Slovencev. Tudi po drugi svetovni vojni so normalizacijo odnosov med skupnostma zelo zavirale ideološke razlike med SFRJ in Italijo. Šele vključitev Slovenije v Evropsko unijo, vzpostavitev schengenskega območja in skupna valuta so vzpostavili pogoje za normalizacijo odnosov med Slovenijo in Italijo, posledično pa tudi med omenjenima skupnostma. Omenjene spremembe v mednarodnem scenariju in politične spremembe so vplivale na medetnične odnose in posledično tudi na odnos do slovenskega jezika. Danes se slovenska narodna skupnost v Italiji sooča s povečanim zanimanjem italijanskega prebivalstva za slovenski jezik, kulturo in slovensko skupnost (Brezigar, 2017). Pozitivno razvijanje medkulturnih odnosov je privedlo do postopnega opuščanja logike ločevanja med tu živječima skupnostma, kar je povzročilo porast zanimanja za slovenski jezik in kulturo pri neslovenskih družinah (Bogatec, 2017).

Pri analizi položaja in perspektiv Slovencev v Italiji je vprašanje jezika ključnega pomena, saj jezik tu ne igra samo vloge sredstva sporočanja, temveč deluje tudi kot

najbolj razpoznaven in neposreden znak slovenske prisotnosti. Raziskave, ki obravnavajo Slovence v Italiji, jeziku večinoma pripisujejo pomembno vlogo pri ohranjanju narodne identitete in samozavesti (Bratina in Sussi, 1988; Stranj, 1992; Susič, 1998 v Jagodic, Kaučič Baša in Dapit, 2016). Sodobnejše raziskave kažejo, da se ob nekdanjih trdnih in fiksnih identitetah danes vse pogosteje pojavljajo kompleksnejše oblike večplastnih identitet (Pertot, 2007), ob katerih se poraja vprašanje, ali so še neizogibno povezane z znanjem in rabo manjšinskega jezika.

Prehod iz 20. v 21. stoletje so zaznamovale pomembne novosti na področju pravne zaščite slovenske narodne skupnosti v Italiji. Leta 2001 je bil sprejet državni zakon za globalno zaščito slovenske narodne skupnosti, leta 2007 pa so bile z deželnim zakonom Avtonomne dežele Furlanije - Julijske krajine sprejete vsebine državnega zakona. Skupaj z okvirnim zakonom št. 482/1999 za zaščito zgodovinskih jezikovnih manjšin v Italiji oba navedena zakona urejata temeljne pravice slovenske narodne skupnosti v Italiji v skladu s 6. členom italijanske ustave, ki uvaja načelo zaščite jezikovnih manjšin, in z evropsko ter mednarodno zakonodajo za to področje (Vidau, 2017).

Slovenski jezik v vzgojno-izobraževanem procesu v Italiji

Za jezikovne manjšine sta pravica do učenja maternega jezika in pravica do učenja v maternem jeziku ključnega pomena za ohranjanje jezika in prenašanje znanja jezika ter kulturne dediščine iz generacije v generacijo. Šolanje v manjšinskem jeziku je bila vedno ena izmed osnovnih zahtev manjšine in možnosti za šolanje v materinščini kažejo tudi na stopnjo zaščite, ki jo večina dodeljuje manjšini (Mezgec, 2004).

Šola je ena ključnih družbenih institucij, v manjšinski skupnosti pa ima šola z manjšinskim učnim jezikom še dodaten pomen in poslanstvo. Med njene vzgojno-izobraževalne cilje sodi tudi ohranjanje jezikovnih in kulturnih značilnosti skupnosti ter medgeneracijsko prenašanje njene kulturne dediščine. S tega vidika je izobraževanje v materinščini temeljnega pomena za obstoj in razvoj manjšinske družbe (Bogatec, 2015, str. 6). Šola je pomemben socializacijski dejavnik, kajti šolajoča se populacija preživi v vzgojno-izobraževalnih ustanovah večji del dneva in ima zato lahko to okolje pomembne učinke tudi z jezikovnega vidika.

Na poselitvenem prostoru Slovencev v Italiji delujejo na Tržaškem in Goriškem šole s slovenskim učnim jezikom, v Špetru pa dvojezična šola, vse sodijo v sistem italijanskih državnih šol. Delujejo po načelih in pravilih, ki veljajo za italijanske državne šole. Šolske programe odobri ministrstvo in so povsem enaki kot programi italijanskih šol z dodatnim predmetom Slovenski jezik in literatura ter nekaterimi vsebinskimi dodatki pri zgodovini in zemljepisu (Bogatec, 2017). Šolanje s slovenskim učnim jezikom je na Tržaškem in Goriškem na voljo od otroškega vrtca (3–6 let) do srednje šole druge stopnje (14–19 let).

Slovenščina kot kurikularni predmet ni prisotna na večinskih italijanskih šolah, z izjemo dveh šol, kjer so v zadnjih letih eksperimentalno uvedli učenje slovenščine kot drugega tujega jezika. V Špetru pa je na voljo samo dvojezično šolanje (kjer sta učna jezika tako italijanščina kot slovenščina), in sicer od vrtčevske stopnje do srednje šole prve stopnje (11–14 let). Procesi evropske integracije in čezmejna povezovanja, ki so pripomogli k pozitivnemu razvijanju medkulturnih odnosov, so bistveno spremenili jezikovno in narodnostno strukturo populacije, vpisane v slovenske šole v tržaški in goriški pokrajini ter v dvojezično šolo s slovensko-italijanskim dvojezičnim poukom v Špetru (Bogatec, 2017, str. 114). Opažamo namreč izrazito naraščanje vpisa otrok, za katere je značilno neznanje slovenskega jezika.

Socializacija in asimilacija

Asimilacija je proces, v katerem posameznik ali skupnost opusti svoj jezik in kulturo in ju nadomesti z drugim jezikom in kulturo (Baker in Prys Jones, 1998, str. 698). Asimilacijski proces se odvija med različnimi skupnostmi ali skupinami, ki sobivajo v istem prostoru. Proces se sproži, ko skupini/-e razpolagata/-jo z različno količino družbene moči (Susič, 2003) in sta/so torej v družbenem neravnovesju. Etnična manjšina se kot taka razlikuje od širše družbe ali od drugih skupnosti po sorazmerno manj razpoložljivi gospodarski, politični ali družbeni moči ali na splošno in obenem po narodnosti, religiji ali kulturi (Susič, 2003, str. 240). Zato je etnična manjšina bolj izpostavljena procesu asimilacije. Dejansko pa je skoraj nemogoče ugotoviti, kolikšna je razsežnost tega procesa in s kolikšno intenzivnostjo deluje na pripadnike manjšinske skupnosti. Enako velja za nasproten proces, deasimilacijo, ko se posameznik, deloma že asimiliran v večinsko družbo, spet priključi manjšinski skupnosti (Susič, 2003).

V empiričnem delu raziskave smo preučili pojav asimilacije oziroma deasimilacije na mikroravni, torej pri posameznikih. Opazovali smo vpliv jezikovnih značilnosti različnih socializacijskih dejavnikov, ki se pojavljajo v procesu primarne in sekundarne socializacije. Posebej nas je zanimal proces zamenjave jezika – »language shift«.³ S procesom socializacije posameznik ponotranji vrednote, norme, vedenjske vzorce in druge kulturne elemente. Proces se sproža zaradi različnih socializacijskih agensov oziroma dejavnikov socializacije. Med najpomembnejše prištevamo družino, sorodnike, vrstnike, izobraževalne ustanove, cerkev, razne organizacije in društva, delovno okolje, medije itd. Socializacijski dejavniki so v bistvu posamezniki, skupine in inštitucije, s katerimi je sodobni človek v stiku vse življenje (Susič, 2003, str. 246). Socializacijski proces se začne ob rojstvu in konča s smrtjo. Za večino ljudi so socializacijski dejavniki sicer raznoliki,

3 Pri zamenjavi jezika gre za zamenjavo rabe enega jezika z rabo drugega. Običajno gre za premik iz jezika manjšine v jezik večine (Gliha Komac, 2009, str. 41). Proces se sproža zaradi različnih priložnosti za rabo nekega jezika, števila govorcev ter različnega statusa, ki ga zasedajo jeziki v družbi (Gliha Komac, 2009).

vendar z narodnostnega vidika homogeni. Za etnično mešana območja pa je značilno, da imajo socializacijski dejavniki lahko različen narodnostni ali etnični »predznak« (Susič, 2003). Tako so socializacijski dejavniki lahko etnično ali narodnostno nehomogeni (npr. italijanska šola ali šola s slovenskim učnim jezikom, prijatelji italijanske ali slovenske narodnosti, mediji v slovenskem ali italijanskem jeziku, delovanje v italijanskih ali slovenskih društvih in organizacijah itd.). Socializacijski proces pripadnikov slovenske manjšine v Italiji se torej odvija med socializacijskimi dejavniki, ki lahko imajo različne etnične ali narodnostne predznake, kar predstavlja kompleksno stvarnost, saj dejavniki z različnimi predznaki z večjim ali manjšim učinkom posredujejo kulturo družbe, iz katere izhajajo (Susič, 2003). Prisotnost in intenzivnost socializacijskih dejavnikov z različnim narodnostnim oz. etničnim predznakom je lahko večja ali manjša v različnih življenjskih obdobjih.

Pri posamezniku, ki se asimilira, se v procesu socializacije spremeni predznak socializacijskih dejavnikov (Susič, 2003). Postavlja se vprašanje časovnega razpona spremembe predznakov socializacijskih dejavnikov, njihovega zaporedja ter jakosti oziroma moči. Ta prehod od slovenskih k povsem italijanskim socializacijskim dejavnikom lahko opazimo v življenju posameznika ali na prehodu med generacijami. Pri potomcih asimiliranih posameznikov pa zasledimo skoraj izključno italijanske socializacijske dejavnike (npr. italijansko šolo, prijatelje italijanske narodnosti in jezika, medije v italijanskem jeziku, italijanska društva idr.) (Susič, 2003). Proces asimilacije vodi posameznika v identifikacijo z večinsko oz. dominantno kulturo.

Učenje slovenščine kot drugega jezika pri odraslih

Zaradi odsotnosti institucionalne dvojezičnosti, ki bi znotraj deželnega šolskega sistema predvidevala učenje slovenskega jezika tudi v večinskih šolah, velika večina italijanskega prebivalstva na obravnavanem območju še danes ne obvlada slovenščine niti pasivno (Čok in Jagodic, 2013). Ostre etnične, politične in ideološke konfrontacije v povojnem obdobju so neposredno vplivale na učenje slovenščine kot J2 in na status jezika nasploh. Odnos do slovenskega jezika se je začel spreminjati šele v zadnjih desetletjih, potem ko je prišlo do postopne normalizacije medetničnih odnosov. Razmere so se začele izboljševati šele na prehodu iz šestdesetih v sedemdeseta leta prejšnjega stoletja, zlasti v tržaškem mestnem okolju, ko so se nekateri prizadevnejši posamezniki italijanskega izvora angažirali za širjenje poznavanja slovenskega jezika in slovenske kulture med večinskim prebivalstvom (Čok in Jagodic, 2013). Vsekakor v zadnjih dvajsetih letih zaznavamo razmah učenja slovenščine v Furlaniji - Julijski krajini. Razpad SFRJ, osamosvojitvev RS, njen vstop v EU, schengenski prostor in evrsko območje so namreč dejavniki, ki so odločilno prispevali k pridobitvi mednarodnega ugleda slovenskega jezika, v obmejnem pasu pa pritegnili interes pripadnikov večinskega prebivalstva za njegovo učenje (Čok

in Jagodic, 2013, str. 34). Jagodic (2013) je leta 2012 preučil tudi značilnosti tečajnikov slovenskega jezika (N=374). Če povzamemo podatke o jezikovnem profilu, so posebej zanimivi tisti o jezikovnem izvoru starih staršev, pri katerih opazimo tesno povezavo s slovenščino: 39 % tečajnikov s Tržaškega (in 35 % na deželni ravni) ima vsaj enega starega starša, čigar materni jezik je slovenščina. Povezava s slovenskim izvorom primarne družine (slovenska stara starša) je izrazitejša od veze s slovenskim partnerjem (le 6 % tečajnikov ima partnerja s slovenskim maternim jezikom). Dalje je omenjena raziskava preučila, zakaj se odrasli odločajo za učenje slovenščine. Med najpomembnejšimi razlogi se na petem mestu (24 % navedb) pojavi sklicevanje na dejstvo, da je slovenščina jezik staršev ali starih staršev.⁴

Podatki torej pokažejo sliko, po kateri je med odraslimi tečajniki slovenskega jezika nezanemarljiv delež takih, ki se slovenščine učijo kot drugega oziroma tujega jezika zato, ker je bil jezik njihovih prednikov, vendar se je zgodil zastoj v medgeneracijski transmisiji jezika in verjetno tudi s tem povezane kulturne dediščine. V tem gre torej prepoznati proces asimilacije, ki se je sprožil (prekinitev medgeneracijskega prenosa jezika). Postavlja pa se vprašanje, ali gre zaznati tudi zaustavitev asimilacijskega procesa in inverzijo oz. zametek procesa deasimilacije, ko se posameznik ponovno približa in vrne h kulturi svojih prednikov. Seveda podatek o učenju jezika ni zadosten, da bi že lahko govorili o inverziji oziroma deasimilaciji, saj ta proces ne zajema samo učenja jezika, ampak širše kulturno dediščino. Za indikator procesa deasimilacije lahko upoštevamo kombinacijo treh spremenljivk: odraslo osebo, ki se uči slovenščine, ker je to jezik prednikov, izbiro šole s slovenskim učnim jezikom in načrtno izbiro drugih socializacijskih dejavnikov s slovenskim etničnim predznakom za svoje otroke. Kombinacija teh spremenljivk nakazuje načrt medgeneracijskega zasuka, ki ga zaznamuje zavestna izbira ponovne vključitve slovenščine in slovenske kulture v družinski kulturni kapital.

Medgeneracijski prenos jezika in identitete ter preobrti v medgeneracijskem prenosu jezika in identitete

V kulturno in jezikovno homogenih okoljih je kulturna in identitetna medgeneracijska transmisija relativno linearna in neproblematična v primerjavi s kulturno nehomogenimi okolji. Tržaško ozemlje, na katerem je bila izvedena raziskava, predstavlja primer narodnostno, kulturno in jezikovno nehomogenega okolja, ki je rezultat zgodovinskih procesov širšega obmejnega prostora. Za namen pričujoče raziskave je pomembno, da tu sobivata italijanska večina in avtohtona slovenska narodna skupnost.⁵

4 Ostali razlogi so: ker je pomembno poznati jezik soseda onstran meje, ker me zanimajo jeziki, ker je pomembno spoznati jezik soseda tostran meje, ker je slovenščina jezik prijateljev.

5 Izpostaviti gre, da so na Tržaškem prisotne še druge avtohtone etnične skupnosti (npr. judovska, grška idr.), ki pa niso zakonsko priznane in zaščitene.

Kulturna in identitetna medgeneracijska transmisija zajema prenos kulturnih vzorcev s staršev na otroka/-e in poteka v prvih obdobjih socializacije oziroma inkulturacije v dano družbo (Sedmak, 2003). V večetničnih družinah so v splošnem možni trije scenariji: prenos materine kulture na otroka/-e, prenos očetove kulture na otroka/-e oziroma prenos materine in očetove kulture na otroka/-e. V prvih dveh primerih smo priča procesu kulturne (družinske) asimilacije in prevladi zgolj ene same dominantne etnije, v tretjem primeru pa procesu kulturnega pluralizma (Sedmak, 2003, str. 74). Pogosto pa se v praksi dogaja, da prenos ni tako enoznačen in linearen, ampak selektiven in veliko kompleksnejši: dogaja se, da se prenesejo samo določeni kulturni elementi enega ali drugega roditelja. Jezik pa predstavlja enega najvidnejših in najpomembnejših elementov kulturne tradicije enega izmed roditeljev.

Medkulturna transmisija obeh roditeljskih kultur je lahko potencialno problematična, če okolje odraža nizko mejo tolerance do kulturnega pluralizma in od posameznikov implicitno pričakuje enoznačne opredelitve. Stroka nam dokazuje, da so enoznačne opredelitve neprimerne ter omejujoče in ponuja ustrežnejši diskurz, ki se razvija v smeri kulturno pluralnih identitet. V ta namen se uporabljajo različne terminološke oznake, kot so npr. »sestavljene identitete« (Milharčič Hladnik, 2011), »kulturno hibridne identitete« (Bhabha, 1996), »mešane identitete« (Sedmak in Zadel, 2015). Zagovornikom hibridnih, transkulturnih, sestavljenih in mešanih identitet je skupno izhodišče, da le-te obstajajo kot resnična izkušnja ljudi, ki se ne želijo in ne zmorejo opredeliti enoznačno, in pa dejstvo, da identitetna »mešanost« obstaja kot dejstvo mimo in brez zunanje, politične in znanstvene potrditve (Sedmak in Zadel, 2015, str. 161).

Pri zgoraj opisanih scenarijih, ki odražata proces asimilacije, pa so longitudinalno oziroma iz medgeneracijske perspektive možne spremembe in preobrati. Proces asimilacije se v določeni fazi lahko zaustavi in sproži se proces deasimilacije: ko se posameznik ali celo njegovi potomci povrnejo k domnevno izvorni kulturi prednikov.

Kaj sproža zaustavitev procesa asimilacije in posledično proces deasimilacije? Verjetno gre inverzijo pripisati spletu dejavnikov, ki v posamezniku sprožijo neko kulturno preobrazbo (Sedmak, 2002).

Metodologija

Biografska metoda spada med kvalitativne metodološke pristope in je učinkovit spoznavni inštrument za različna disciplinarna področja. Zajema naracijo subjektivne izkušnje informanta. Subjektivna doživetja predstavljajo pomembno gradivo za razumevanje družbenih procesov na mikroravni vsakdanjega življenja ljudi. Biografije ne posredujejo čiste resnice, temveč pripovedovalčevo interpretacijo resnice. Odražajo sistem osebnih spoznanj, ki jih je posameznik oblikoval na osnovi lastnih življenjskih izkušenj. Pri biografiji gre torej za združitev posameznikovega življenja, njegove vsakodnevne interakcije z družbenim in kulturnim

okoljem (Govekar-Okoliš in Ličen, 2008). Kot navajata avtorici, lahko po Shawujevi opredelitvi izločimo tri ključne značilnosti biografije: biografija prikaže posameznikovo družbeno in kulturno okolje, razkrije posameznikov pogled in vsebuje časovno razsežnost, ki se nanaša tako na posameznika kot na družbo (Govekar-Okoliš in Ličen, 2008, str. 92).

Biografska metoda se je izkazala za zelo smiselno tako pri preučevanju procesov oblikovanja in preoblikovanja (etničnih) identitet (Milharčič Hladnik, 2001) kot pri preučevanju večetničnih zakonskih zvez (Sedmak, 2001). Kot ugotavlja Milharčič Hladnik (2011), nam biografije pojasnjujejo, kdo smo in kako smo do tega prišli, pogosto razkrijejo, zakaj se danes počutimo tako in zakaj smo se mogoče v preteklosti počutili drugače. Pri preučevanju procesov oblikovanja in preoblikovanja (etničnih) identitet biografska naracija odraža konstrukcijo identitete (prav tam). Dejansko predstavlja subjektivno doživljanje (in ne objektivna stvarnost) izhodišče, iz katerega izhaja ravnanje posameznika. Posameznik se odziva na svet, kot ga doživlja. Tako je biografska metoda oblika diskurzivne prakse, ki rekonstruira preteklost kot glavno sredstvo za razumevanje sebe in drugih (Barat, 2000, str. 165). Z biografijo posameznik ugotavlja, kaj je nanj delovalo v preteklosti in to povezuje s sedanostjo.

Izbrana zgodba pooseblja enega izmed tipičnih scenarijev medgeneracijske kulturne in identitetne transmisije v večetničnih družinah na Tržaškem v povojnem obdobju. Predstavlja zgovoren primer odrasle osebe, ki se uči jezika svojih prednikov, ker je zaradi asimilacijske dinamike zastala medgeneracijska transmisija jezika. V odraslosti pa se je zavestno odločila za učenje družinsko neposredovanega oz. zatajenega jezika.

V besedilu namenjamo pozornost zgodbi posameznice ter na osnovi posameznikove življenjske zgodbe preučujemo vzroke, ki so spodbudili posameznikovo izbiro za učenje slovenščine, interakcijo med kulturami in jeziki ter spremembe v etničnih odnosih na mikro- in makroravni, ki neposredno vplivajo na družinsko dinamiko in izbire o medgeneracijski transmisiji jezika.

V izbranem primeru nam časovna dimenzija omogoča vpogled v proces socializacije, osebne rasti posameznika, oblikovanje etnične identitete, zavedanja etničnih, kulturnih in jezikovnih dimenzij družinske dediščine ter njihove povezanosti s spremembami na ravni medetničnih odnosov v širšem okolju.

Prednost biografske metode pri preučevanju medgeneracijskega prenosa jezika, kulture in identitete se kaže tudi v tem, da biografska metoda zadovoljuje potrebo po raziskovanju tako individualne kot skupinske/družbene ravni. Biografska pripoved namreč odraža mikro- in makroraven (Sedmak, 2001).

Primer učenja slovenščine kot drugega jezika v odrasli dobi in primer procesa deasimilacije

V nadaljevanju podajamo sintezo naracije. V opis razpleta sta posredno vključeni tudi interpretacija in refleksija sogovornice. V tem delu so torej podani zbrani podatki tako,

kot jih je podala informantka (sogovornica), v zaključnih razmišljanjih pa so podane refleksije avtorice prispevka. Ime informantke smo spremenili in opustili natančne navedbe kraja bivanja, letnice rojstva ipd., ki bi lahko ogrožale anonimnost podatkov. V ležečem tisku so podani izseki pogovora, ki podkrepijo trditve, v oklepaju pa sledi prevod v slovenski jezik (pogovor je potekal v italijanskem jeziku).

Tina se je rodila v Trstu, v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Mati je Slovenka, rodila se je in odraščala na vasi na Krasu (v Italiji), ki jo naseljujejo pretežno pripadniki slovenske manjšine, čeprav se narodnostna in jezikovna slika vasi s spremenjeno poselitveno dinamiko povojnega obdobja naglo spreminja. Rojena je bila v slovenski družini, njen prvi jezik je slovenščina, doma so se pogovarjali v slovenščini, obiskovala je šole s slovenskim učnim jezikom. Tinin oče je rojen v Trstu, je italijanskega rodu, ima prednike iz Reke, italijanske narodnosti. Obiskoval je italijanske šole v Trstu. Slovenščine ne obvlada. Sporazumevalni jezik Tininega očeta in matere je italijanščina, ki je potem postala tudi edini pogovorni jezik v družini. Tudi mati se je z otrokoma, Tino in njenim bratom, dosledno pogovarjala v italijanščini. Slovenščine doma niso uporabljali.

Tina meni, da se je v tistih časih posameznik moral odločiti, ali je Slovenec ali Italijan. Izbira jezika je neposredno vplivala na opredelitev. Neke vmesne poti ni bilo na voljo. Njeni starši so se odločili za italijanščino in njena mama se je slovenščini odpovedala. Sicer Tina danes ne odobrava odločitve staršev, ki so zanjo in za brata izbrali italijanščino ter italijanski svet. To odločitev danes obžaluje, vendar razume, da so bili časi drugačni.

In realtà io avrei voluto che i miei avessero fatto delle scelte diverse per me e per mio fratello. Nel senso che mi è sembrata una perdita. (V resnici sem si želela, da bi se moji starši takrat drugače odločili zame in za mojega brata. Doživljam jo kot izgubo.)

Tina ima danes občutek, da ji je bilo s tako odločitvijo nekaj odvzeto. Nekaj, kar ji pripada, kar je del nje, njene identitete in njene biti.

Ko Tina danes razmišlja o položaju svoje mame, meni, da je taka odločitev pomenila veliko nasilje nad mamo, njeno identiteto in kulturo. Tina pravi, da je bila takrat poroka z italijanskim partnerjem prelomnica: najprej izbira jezika in nato vse posledice, ki jih taka izbira prinaša. V primeru Tinine mame je šlo za izbiro italijanskega jezika in posledično za prekinitve odnosov s slovensko stvarnostjo ter skupnostjo, v katero je bila mama vključena od otroštva. Izbira italijanskega partnerja in italijanskega jezika je v tedanjih razmerah implicitno pomenila izključitev iz slovenske skupnosti.

Quella volta scegliere un uomo italiano ti escludeva da tutto il mondo sloveno, quidni per lei è stata una rinuncia a tutta una serie di cose. Hanno reso più difficile il suo inserirsi in un contesto: o sei dentro o sei fuori. (Izbira italijanskega partnerja te je takrat izključila iz slovenskega okolja, zato se je ona (mama, op. a.) odrekla vrsti stvari. To ji je otežilo vključevanje v določeno okolje: ali si bil noter ali zunaj.)

Mama se je tako odpovedala svojim prijateljem, sorodnikom, odnosom s sosedi. Tina je prepričana, da vmesne poti ni bilo: ali si bil Slovenec in z izbiro slovenščine izkazoval svojo lojalnost ali pa si prešel na italijansko stran, na stran sovražnikov oziroma tistih, ki niso bili naklonjeni slovenskemu jeziku in slovenski narodni skupnosti v Italiji.

L'ho visto molto come una violenza nei confronti di mia madre, della sua identità. (Sama gledam na to kot na neko obliko nasilja nad mojo mamo, nad njeno identiteto.)

Tina meni, da ima vse to danes globoke čustvene posledice. Posameznik je take situacije – zavestno ali podzavestno – doživljal kot težavne in imele so pomemben čustven naboj. Podobnih primerov je bilo v tistem obdobju veliko.

Per me c'è una carica emotiva dietro tutto ciò. (Zame stoji za tem močan čustveni naboj.)

Penso siano spesso successe cose così, di abbandonare la tua lingua madre. (Mislim, da so bile take situacije pogoste, ko so se posamezniki odpovedali svojemu maternemu jeziku.)

Da so bili odnosi med skupnostma slabi, odraža tudi dejstvo, da sta bila na šolah v slovenskih vaseh dva oddelka s slovenskim in z italijanskim učnim jezikom, ki sta delovala povsem ločeno. Ni bilo skupnih dejavnosti ne pobud, ni bilo stikov med slovenskimi in italijanskimi vrstniki, tudi urniki in prostori so bili namensko prirejeni tako, da med otroki – pripadniki različnih narodnosti – ni bilo možnosti za stik. Sogovornica se spominja, da je šel prvi v vrtec starejši brat. Vpisali so ga v italijanski oddelek.

Non ci si frequenta tra sezioni. (Med oddelki se nismo družili.)

Brat je na vasi poznal tudi slovenske vrstnike, s katerimi se je družil, ko je bil v varstvu pri stari mami. Vendar ni imel možnosti, da bi se z njimi igral v šolskih prostorih. Videvali so se samo bežno, na stopniščih ipd. Včasih je bil potrta, ker se ni mogel družiti s slovenskimi prijatelji v šoli.

Non era possibile fare una cosa mista: a un certo punto dovevi scegliere. Poi nel tempo libero potevi frequentare chi volevi, ma non a scuola. (Ni bilo mogoče ubrati srednje poti: moral si se odločiti. Potem si se v prostem času lahko družil, s komerkoli si hotel, vendar ne v šoli.)

Na osnovi lastne izkušnje Tina trdi, da niso mogli obiskovati italijanskega oddelka in se družiti s slovenskimi vrstniki. To so lahko počeli v prostem času, v zasebnem življenju. Stroga ločitev šolskih sistemov glede na učni jezik je v Tininem primeru povzročila, da je socializacija v šoli potekala izključno med italijansko govorečimi vrstniki. In ker šolsko okolje močno vpliva na socializacijo v zgodnjem otroštvu, se prijateljstva iz šolskih klopi razvijajo v skladu z logiko kontinuuma tudi v izvenšolskem okolju. Logična posledica take dinamike je bila, da je bilo socializacije s slovenskim vrstniki vedno manj, dokler niso ti stiki z leti povsem izginili.

I legami con il mondo sloveno, a livello di pari, si sono persi, medie, superiori, università. (Stike s slovenskim svetom, s slovenskimi vrstniki smo izgubili na srednji šoli, na višji šoli, fakulteti.)

Tinina družina je do njenega 6. leta živela v mamini rodni vasi s pretežno slovenskim prebivalstvom. Vendar je Tinina socializacija potekala vedno v italijanskem okolju z izjemo trenutkov, ki sta jih z bratom preživela pri stari mami. Tam se je občasno družila s slovenskimi vrstniki. Samo stara mama z mamine strani se je z njo dosledno pogovarjala v slovenščini. Pomenila je edini kontinuirani socializacijski dejavnik s slovenskim predznakom. S staro mamo je preživela veliko časa, ko so bili starši v službi.

Ko je Tina izpolnila 6 let, se je družina preselila v mestno središče, in ko je bila stara 12 let, ponovno v bližnjo slovensko vas, vendar je bilo Tini slovenstvo takrat povsem tuje. Vsa njena socializacija je potekala v italijanskem okolju; čeprav je živela v »slovenski vasi«, je bila njena socializacija vezana na mestno okolje in vrstnike, ki so govorili italijanski jezik.

Da grande frequento solo ambienti italiani. C'è stata un scelta dei miei genitori di separare: senitrarsi un pò qua e un pò la non era cosa facile. C'erano discriminazioni. La soluzione più semplice prendere una via e mantenerla. (Odkar sem odrasla, obiskujem samo italijansko okolje: biti malo tukaj malo tam, ni bilo lahko. Diskriminacija je obstajala. Najlažja odločitev je bila izbrati eno pot in ji dosledno slediti.)

Odkar je odrasla, se giblje samo v italijanskem okolju, slovensko pa je zanjo že tuje. Za tem stoji seveda zavestna odločitev staršev, da uberejo »italijansko pot« in posledično so imeli vsi socializacijski dejavniki izključno italijanski predznak, izjema je bila samo stara mama.

Tudi v obdobju zgodnje odraslosti živi v italijanskem okolju, čeprav ima v službi veliko stikov s slovenskimi partnerji in neposredno tudi s Slovenijo.

Ohranila je neko obliko pasivnega znanja slovenščine (razumevanje jezika) zaradi socializacije s staro mamo. Slovenščine se je začela učiti pozno, v tridesetih letih. Vendar učenje slovenščine zanjo ni nekaj nevtralnega, ker ima močan čustveni naboj. Ne gre za učenje poljubnega tujega jezika. Dejansko obžaluje, da se slovenščine ni učila že prej, vendar pravi, da se te zahtevne naloge ni lotila zaradi naključja. Zdaj, kot odrasla, se slovenščine uči s težavo.

Ho fatto i miei corsi di sloveno. Penso ci sia una forte componente emotiva: non è un lingua neutra. L'ho iniziato a studiare a 28/30 anni. (Obiskovala sem tečaje slovenščine. Mislim, da je tu močna čustvena komponenta: zame ni nevtralen jezik. Začela sem se ga učiti pri 28 oziroma 30 letih.)

Avrei voluto farlo anche prima ma non so... (Rada bi se ga naučila tudi prej, vendar ne vem ...)

Tudi sama si je ustvarila družino z italijansko govorečim partnerjem. Rodila sta se jima dva otroka. Tu pa so se začele prve večje spremembe in zasuki v medgeneracijskem prenosu identitete ter jezika. Že od samega začetka za svoje sinove razmišlja o

izobraževanju v slovenskem jeziku. Partner v to privoli. Danes starejši otrok obiskuje prvi razred osnovne šole, mlajši pa vrtec s slovenskim učnim jezikom.

Tina se dobro zaveda, da tovrstna izbira ne predpostavlja samo učenja slovenščine kot jezika (v primeru njenih otrok kot drugega jezika), ampak neko zahtevnejšo in obsežnejšo izbiro, ki se začeneja pri šoli in vpliva na sklop drugih življenjskih izbir. Izbira izobraževanja v slovenskem jeziku po njenem mnenju neposredno vpliva na druga področja javnega in zasebnega življenja.

Lo spirito che mi ha postato a questa scelta è di riappropriarsi di qualcosa. (Logika, ki me je privedla do tega, je, da si ponovno prisvojim nekaj, kar mi je bilo odvzeto.)
Devi essere consapevole, che non entri in una scuola con una lingua straniera ma in una scuola con una cultura diversa. E che farai i conti con questo ... non gli fai acquisire una lingua e basta, ma gli stai facendo acquisire un cultura una identità. (Zavedati se moraš, da ne vstopaš samo v šolo s tujim učnim jezikom, ampak v šolo z drugačno kulturo. In da se boš soočal s tem. [...] Tvoj sin ne bo samo usvajal jezika in konec – ampak bo usvajal tudi kulturo in gradil identiteto.)

Za Tino pomeni ta izbira vrnitev k slovenski komponenti svoje identitete. Svojo izbiro utemeljuje z mislijo, da jo je v izbiro slovenske šole vodila želja, da si družina ponovno prisvoji nekaj, kar je njeno, vendar ji je bilo zatajeno: kultura in identiteta maminega dela družine. Za izbiro šole stoji nek večji načrt oz. premišljena strategija. Tina pravi, da se moraš zavedati, da se ne odločaš za šolo s tujim jezikom, ampak za šolo z drugačno kulturo. To je za Tino zelo pomembno in ob tem čuti močan čustveni naboj.

Zaveda pa se, da pot ni lahka. Otroka za učenje slovenščine potrebujeta širšo podporo in načrt. Izbira šole je ključna, ni pa dovolj. Izbiro slovenske šole je potrebno podpreti z interesnimi dejavnostmi v slovenskem jeziku, s čim večjo izpostavljenostjo slovenskemu jeziku in okolju.

Bisogna aiutarli. Sono meno espsti alla lingua slovena. (Potrebujejo pomoč, ker so slovenskemu jeziku manj izpostavljeni.)

[...] Non è una scelta facile: c'è tanto lavoro poi. (Ne gre za preprosto izbiro: od nas zahteva veliko dela.)

Včasih s sinom govori slovensko, čeprav jezika ne obvlada dobro. Za to se je odločila, ker bi sina rada motivirala, da bi razumel, da ji je do tega, da se tudi sama trudi. Drugače se otroci zavedajo, da ni nekega celovitega načrta, da ni kontinuitete.

[...] Altrimetni il bambino si accorge che non c'è continuità. (Sicer otrok opazi, da ni kontinuitete.)

Zanimivo je vprašanje, kakšno vlogo je pri tem odigrala Tinina mama. Tina trdi, da ni vplivala na njene izbire, je pa bila zelo vesela, ker se je odločila za vrtec in šole s slovenskim jezikom. Pojavlja pa se zanimiv paradoks: Tinina mama je pristala na to, da se

bo z vnuki pogovarjala v slovenščini. Tako je bila edini član družine, ki se je z otrokoma dosledno pogovarjal v slovenščini. Žal je nedavno preminila.

Po besedah informantke je bil starejši sin zelo navezan na staro mamo. Njun tesen odnos je veliko pripomogel k temu, da mu je postalo jasno, zakaj obiskuje slovensko šolo in zakaj se uči slovenščine.

Lui aveva un legame speciale con mia mamma è quindi sa come mai è la. (On je imel poseben odnos z mojo mamo in zato mu je jasno, zakaj smo pri tem.)

Poleg stikov s staro mamo se Tina trudi, da bi imeli socializacijski dejavniki otrok v veliki meri slovenski etnični predznak. S tem pa se posredno spremeni tudi njeno življenje. Z izpostavljanjem otrok slovenščini in slovenskemu okolju se tudi sama poveže s slovenskim okoljem. Od izključno italijanskega okolja – preko socializacije otrok – preide v okolje, ki je slovensko in italijansko, ker je v sinovi družbi veliko otrok iz mešanih zakonov oziroma iz zveze med slovensko in italijansko govorečim partnerjem.

Ora sono anch'io esposta all'ambiente sloveno. (Sedaj sem tudi sama izpostavljena slovenskemu okolju.)

Informantka za moža pravi, da so bile te izbire lažje zanj, ker je neobremenjen.

È stata una mia proposta che lui ha accolto senza discutere, ma anche più a cuor leggero. Per me c'era una carica emotiva, ero conscia anche delle difficoltà anche andavo ad adossarmi. Per me è stata più difficile come scelta. C'è questo aspetto in più che c'è un legame in più, la vita non si conclude soltanto con la scuola. (Predlog je bil moj in ga je brez ugovora sprejel. Ampak njemu je bilo pri srcu lažje. Zame je bilo vse zelo prežeto s čustvi. Zavedala sem se težav, s katerimi se bom srečala. Zame je bila izbira težja. Ustvarile so se tudi dodatne vezi, da se vse skupaj ne zaključijo zgolj s šolo.)

Naša sogovornica je preko sinov ponovno podoživela situacijo iz otroštva, v kateri ni bila ne pripadnik slovenske skupnosti, saj ni poznala jezika, vendar tudi ne Italijanka, saj je imela slovenske prednike. Pravi, da je danes lažje, ker so »mešane identitete« pogostejše, saj je tudi v sinovi družbi veliko takih otrok, ki izhajajo iz italijansko govorečih družin, vendar so se kljub temu odločili za slovensko šolo. Danes je družba do njih bolj odprta, ne zahteva toge opredelitve, odnosi so manj konfliktni in sprejema se »mešane« identitete, ko se posameznik počuti tako eno kot drugo. Ko je bila informantka sama otrok, je bila taka izbira bolj izjema kot pravilo.

Zaključek

Iz izbrane zgodbe so razvidne spremenjene okoliščine na makroravni (normalizacija medetničnih odnosov med večinsko italijansko skupnostjo in slovensko manjšinsko skupnostjo na Tržaškem), ki se odražajo v vedenju posameznikov na mikroravni, in sicer

za izbran primer v družinski dinamiki. Nekoč sta skupnosti zaradi slabih medetničnih odnosov od posameznika pričakovali enoznačno opredelitev. Da bi se izognili spornim opredelitvam, so se starši odločili, da se otrok ne izobražuje v obeh jezikih in kulturah, ampak le italijansko. Kulturni pluralizem je bil problematičen z vidika politik. Naravni medgeneracijski prenos obeh jezikov in identitet je zastal. Sogovornica Tina se tega zaveda in izbiro staršev obžaluje. Kot odrasla oseba se začenja učiti slovenščine, odkrivati lastno etnično in kulturno identiteto ter začenja skrbeti za prenos kulturne dediščine (predvsem jezika) na naslednjo generacijo. Učenje slovenščine je pri njej prežeto z močnimi čustvi, saj zanjo to ni nevtralen jezik. Učenje je vpeto v širši načrt deasimilacije naslednje generacije, za katero je sogovornica izbrala izobraževanje v slovenskem jeziku. Gre torej za družinski proces učenja jezika: sogovornica sama se uči jezika in obenem podpira učenje slovenščine preostalih članov družine.

Pri analizi socializacijskih dejavnikov, ki vplivajo na inverzijo, gre izpostaviti vlogo Tinine mame, ki se je pri prvi generaciji naslednikov slovenskemu jeziku in kulturi odpovedala, pri drugi pa je predstavljala ključni socializacijski dejavnik s slovenskim predznakom. V medgeneracijski perspektivi je Tinina mama pomagala pri ključni spremembi: najprej se je znašla v vlogi tiste, ki je prekinila naraven medgeneracijski prenos jezika, pri naslednji generaciji pa je bila pri učenju slovenskega jezika ključni socializacijski dejavnik. Za generacijo vnukov je pomenila dejavnik poskusa medgeneracijskega prenosa jezika in identitete.

Danes je pri etnični opredelitvi možna vmesna pot in naslednja generacija lahko zaustavi proces asimilacije ter razvije neko samosvojo hibridno obliko usklajevanja obeh identitet, kultur in jezikov. Načrt pa od sogovornice in njenih otrok zahteva veliko energije, truda, časa in napora. Kot navaja Mirjam Milharčič Hladnik (2011) – izbrana pripoved pokaže, da so preproste in enoznačne delitve, klasifikacije in opredelitve ljudi krivične in nepotrebne.

Študije o opuščanju in ohranjanju jezikov na makroravni skupnosti kažejo, da je ta dinamika na mikroravni družine izredno pomembna za ohranjanje jezikovne vitalnosti. Medgeneracijski prenos jezika se uvršča med ključne dejavnike, s katerimi ocenjujemo vitalnost jezika in njegovo ogroženost (Unesco, 2003; Fishman, 1991).

Literatura

- Baker, C. in Prys Jones, S. (1998). *Encyclopedia of bilingualism and bilingual education*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Barat, E. (2000). The discourse of selfhood: oral autobiographies as narrative sites of constructions of identity. V A. Donnell in P. Polkey (ur.), *Representing lives, Women and autobiography* (str. 165–173). London: Macmillan Press.
- Bhabha, H. K. (1996). Culture's in-between. V S. Hall, in P. du Gay (ur.), *Questions of cultural identity* (str. 53–60). London: Sage.

- Bogatec, N. (2015). Šolanje v slovenskem jeziku v Italiji. *Razprave in gradivo*, 74, 5–21.
- Bogatec, N. (2017). Šolanje, izobraževanje in raziskovanje v slovenskem jeziku v Italiji. V N. Bogatec in Z. Vidau (ur.), *Skupnost v središču Evrope* (str. 50–55). Trst: Slovenski raziskovalni inštitut in Založništvo tržaškega tiska.
- Bratina, D. in Sussi, E. (1988): Il segno come affermazione e negazione: simboli e identità etnica. V *Supplemento al bollettino n.2, Presenza e contributo della cultura slovena a Trieste* (str. 23–32). Trieste: IRRSAE-Associazione culturale regionale »Gruppo 85«.
- Brezigar, S. (2017). Slovenska skupnost v Italiji med preteklostjo in prihodnostjo. V N. Bogatec in Z. Vidau (ur.), *Skupnost v središču Evrope* (str. 21–30). Trst: Slovenski raziskovalni inštitut in Založništvo tržaškega tiska.
- Čok, Š. in Jagodic, D. (2013). Poučevanje slovenščine kot drugega/tujega jezika pri odraslih v obmejnem pasu Furlanije Julijske krajine: pogled v preteklost in slika stanja. V D. Jagodic in Š. Čok (ur.), *Med drugim in tujim jezikom* (str. 12–36). Trst: Ciljno začasno združenje »Jezik –Lingua«.
- Fishman, J. A. (1991). *Reversing language shift: Theory and practice of assistance to threatened languages*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Gliha Komac, N. (2009). *Slovenščina med jeziki Kanalske doline*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani; Ukve: Slovensko središče Planika; Trst: SLORI.
- Goverak-Okoliš, M. in Ličen, N. (2008). *Poglavja iz andragogike*. Ljubljana: Znanstvena založba filozofske fakultete.
- Jagodic, D. (2013). Učenje slovenščine kot drugega/tujega jezika pri odraslih v obmejnem prostoru Furlanije julijske krajine: anketa med udeleženci tečajev. V D. Jagodic in Š. Čok (ur.), *Med drugim in tujim jezikom* (str. 37–70). Trst: Slovenski raziskovalni inštitut.
- Jagodic, D. in Čok, Š. (2013). Poučevanje slovenščine kot drugega/tujega jezika pri odraslih v obmejnem pasu Furlanije Julijske krajine: pogled v preteklost in slika stanja. V D. Jagodic in Š. Čok (ur.), *Med drugim in tujim jezikom* (str. 12–36). Trst: Slovenski raziskovalni inštitut.
- Jagodic, D., Kavčič-Baša, M. in Dapit, R., (2017). Jezikovni položaj Slovencev v Italiji. V N. Bogatec in Z. Vidau (ur.), *Skupnost v središču Evrope* (str. 67–88). Trst: Slori in Založništvo tržaškega tiska.
- Mezgec, M. (2004). Možnosti vseživljenjskega izobraževanja v manjšinskih jezikih Evropske unije. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 14/1, 151–170.
- Milharčič Hladnik, M. (ur.) (2011). *IN – IN: življenjske zgodbe o sestavljenih identitetah*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Pertot, S. (2007). V imenu očeta: medgeneracijski prenos slovenskega jezika in identitete po moški liniji. V M. Košuta (ur.), *Živeti mejo* (str. 255–266). Trst, Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije.
- Sedmak, M. (2001). Avto/biografski pristop k proučevanju etnično mešanih zakonskih zvez. *Socialno delo*, 2/4, 181–190.
- Sedmak, M. (2002). Etnično mešane zakonske zveze kot oblika medkulturnega soočenja: primer Slovenske Istre. *Družboslovne razprave*, 38(39), 35–57.
- Sedmak, M. (2003). Dinamika kulturnih in identitetnih medgeneracijskih transmisij pri otrocih etnično mešanih družin. *Annales Ser. Hist. sociol.*, 13(1), 71–86.

- Sedmak, M. in Zadel, M. (2015): (Mešane) kulturne identitete: konstrukcija in dekonstrukcija. *Annales Ser. Hist. sociol.*, 25(1), 155–170.
- Stranj, P. (1992). *La comunità sommersa: Sloveni dalla A alla Z*. Trst: Est.
- Susič, E. (2003). Socializacija, asimilacija in pravni položaj. *Acta histriae*, 2, 237–254.
- Unesco (2003). *Language vitality and endangerment*. Pridobljeno s http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/Language_vitality_and_endangerment_EN.pdf.
- Vidau, Z. (2017): Pravni okvir zaščite slovenske narodne skupnosti v Italiji. V N. Bogatec in Z. Vidau (ur.), *Skupnost v središču Evrope* (str. 50–55). Trst: Slovenski raziskovalni inštitut in Založništvo tržaškega tiska.